

Reile Gézáné:

Műemlékvédelem és idegenforgalom

A műemlékek éppen olyan fontos helyet foglalnak el a turisták tömegét vonzó tényezők között, mint a természeti szépségek. Valamennyi műemlék egyben idegenforgalmi látványosság is. A műemlékek és az idegenforgalom szoros egymásba kapcsolódása olyannyira nyilvánvaló a szakemberek körében, hogy az UNESCO Végrehajtó Bizottsága is foglalkozott e kérdés alapos vizsgálatával. 1966-ban Budapesten tartott ülésének határozata megállapítja – többek között –, hogy „... a műemlékek idegenforgalmi célú hasznosítása lehetővé teszi az emberi értékek fenntartását és megőrzését” valamint „a műemlékek feltárása és hasznosítása elősegíti a helyi hagyományok fenntartását, ösztönzi a folklór fennmaradását, és olyan eredeti népi attrakciók bemutatására ad lehetőséget, amelyek... enyhítik az idegenforgalom uniformizálódásának veszélyes folyamatát”.

Hazánk nem tartozik a nagy idegenforgalmi vonzásterületek közé, nem is bővelkedik műemlékekben. Azonban római kori emlékei, barokk, klasszicista, romantikus stílusú vidéki kastályai és kúriái sajátos, tájanként is változó népi építészete bővíthetik a hazai látogatók ismereteit, a sok helyütt megfordult, hozzánk látogató idegennek pedig különleges élményül szolgálhatnak. Bemutatásuk gazdagítja az idegenforgalmi szolgáltatások amúgy sem túl széles skáláját.

A kérdés az, vajon felismerik-e és kellően kihasználják-e idegenforgalmi szerveink a régi korok építészeti emlékeiben rejlő lehetőségeket, a szállodák, az üdülők, a fogadók, a turistaszállók tervezett építésénél számításba veszik-e az esztétikailag kifogástalan, történetileg értékes épületeket. Az sem közömbös, milyen mértékben építik be szolgáltatásaikba ezek bemutatását.

Pénzforrások. A Gazdasági Bizottság 1981. szeptemberi határozata a veszélyeztetett műemléki kastélyok és más középületek megóvásáról, hasznosításáról mérföldkő a hazai műemlékvédelem e századi történetében. Nemcsak kulturális értékeink évtizedes pusztulását szándékozik megállítani, hanem módot ad idegenforgalmi bevételeink növelésére, és újfajta, a szokványostól eltérő szolgáltatások felé irányítja a szakma figyelmét. Kimondja:

– az állami költségvetésből a VI. ötéves tervben mintegy 40–50 millió forint *felújítási és fenntartási* keretet kell létrehozni,

– ugyancsak a VI. ötéves tervben végleges helyreállításhoz, a célszerű rendeltetés kialakításához hasonló összegű *beruházási* állami támogatásról kell gondoskodni, abból a részt vevő szervezetek – pályázati rendszer keretében – zömmel visszatérítendő támogatást kell adni.

A határozat kötelezővé teszi a jó hasznosítást eredményező kezdeményezések kidolgozását (használatbavételi díj elengedése stb.), továbbá az épületek rendeltetés szerinti rangsorolását (bel- vagy külföldi idegenforgalom stb.).

A GB-határozatban nyújtott támogatáson kívül létezik még egy másik központi pénzforrás: az Idegenforgalmi Alap, amely az aktív, vagyis beutazó tőkés forgalom bevételeinek egy részéből képződik. A támogatás formája: állami kölcsön, mértéke általában a beruházási költség-előirányzat 50%-a. Az Alap 1983-ban pl. azokat a pályázatokat preferálta, amelyek a balatoni régió vendéglátó és kereskedelmi ellátásában működnek közre, különös tekintettel az idényjellegre.

A központi irányelv, erkölcsi és többszartornájú anyagi támogatás tehát nem hiányzik, mindössze a vállalkozók kerestetnek.

A műemlékek *bemutatása* és ismertetése feladata minden utazást szervező irodának, hivatalnak, és ennek a feladatuknak – ezt alá kell húznunk – eleget is tesznek. Minden nyomtatott úti programban – akár bel-, akár külföldiek számára készült – szerepel az útvonalba eső műemlékek, műemlék kertek, arborétumok megtekintése. Hirdetnek kifejezetten ilyen célú utazásokat, városnéző autóbuszjáratokat, illetve gyalogos sétát a történeti városmagok megtekintésére, változó időtartammal, sajnos, nem mindig a megfelelő színvonalon.

Az idegenvezetői tanfolyamoknak részletes és hosszan taglalt tantárgya a művészettörténet (építészettörténet) és hazánk nevezetesebb műemlékei. A felkészítés alapos, de tudomásul kell vennünk – következményeivel együtt – a tény, hogy az érettségizett hallgatók többsége életében először itt foglalkozik ezzel a témakörrel. A megfelelően gondozott műemlékek számarány emelkedésével az úti programok is bővíthetők, a látogatók ismeretszerzésének határfoka a – most még csak elvétve található – ismertető kiadványok közreadásával növelhető, a bemutatások színvonala fokozható, árnyaltabbá tehető.

A helyzet napjainkban. A műemlékek idegenforgalmi *hasznosításában*, szállás-, étkezési és szórakozóhelyként való igénybevételeben érdekelt lehet az utazási irodák némeyleike, valamint idegenforgalmi hivatal, az országos hálózattal rendelkező és a tanácsi vendéglátó-vállalatok, az áfészek, a magántársulások – külföldi tőke bevonásával is. (Napjainkban számos utazási iroda és megyei idegenforgalmi hivatal is működött saját szállodát.)

Az említett GB-határozat a veszélyben levő kastélyok, középületek megmentésére irányul ugyan, az idegenforgalmi hasznosítás szempontjából azonban a műemlék épületek teljes körét figyelembe kell venni. Turizmus célját szolgálhatják a kastélyoknál szerényebb kúriák, parasztházak, sőt egész házsorok, prizmázak, pincék és pincesorok, agrár- és ipartörténeti (istállók, malmok) emlékek is. Alkalmasságukat bizonyító példák elvéve már akadnak: a fővárosban a Citadella, továbbá a büki, a nagyvásonyi, a reineteségi kastélyok, a szigetvári és a siklósi vár, a sárospataki Borostyán Szálló, a nemesvámosi csárda, a hajósi pincesor, Hollókő házsora, legújában Szántód-pusztá. De ezek együtt is elenyészően csekély hányadát teszik ki értékes, védett épületeinknek.

Világszerte élénkül a kereslet a termálvizeket kihasználó *gyógyüdülés* és a nagyvárosi ember csendes vidéki élet iránti nosztalgiaját kielégítő *falusi üdülés* iránt. E két, fejlődésben levő üdülési formának kitűnő bázisai lehetnének műemlék épületeink, ha a szakemberek időben felfigyelnek erre. Példaként említem a dél-balatoni körzet háttértelepüléseit, amelyek termálvizükkel, műemlék épületeikkel hasznos kiegészítői lehetnének a már elég jól kiépített balatoni üdülőkörzetnek, régi idegenforgalmi törekvést valósíthatnának meg a tartózkodási idő meghosszabbításával, ill. az idény széthúzásával.

Az elmondottakból kitűnik, hogy rendelkezünk feltáratlan tartalékokkal az idegenforgalmi megújulásra, a szolgáltatások változtatának szélesítésére. Az OMF az 1981-es GB-határozat irányelvei nyomán elkészítette és közrebocsátotta a listát a turisztikai célú hasznosításra alkalmas műemlék kastélyokról, külön sorolva fel a belföldi turizmus céljára megfelelőnek ítélt 12 kastélyt.

Az idegenforgalmi szervek várt jelentkezése, érdeklődése azonban elmaradt éppúgy, mint ahogy az érvényben levő műemlékgépjék objektumai iránt is évtizedes, érthetetlen közöny nyilvánul meg részükről. A speciális idegenforgalmi kínálat megvalósítására nemigen akad úttörő, eltekintve a fentebb felsorolt néhány – pedig eredményes! – kísérlettől. Ez az érdektelenség szembetűnő módon jelentkezik éppen abban az időszakban, amikor a szállodaépítés és a rekonstrukciók felvirágzását éljük, amikor külföldi tőkeérdekeltségek bevonására is mód nyílik.

Az elzárkózás okait tudakoltuk az utazási irodák, a vendéglátó-vállalatok, az idegenforgalmi hivatalok vezető beosztású szakembereitől. A vizsgálódás során kétféle, egymással ellentétes véleménnyel találkozunk: a többség elutasító, csak a kisebbség lát fantáziát a kezdeményezésben. Az elzárkózók fő kifogásai:

– a műemlékek helyreállításának sokkal nagyobb a költsége, mint egy új beruházásé lenne, a felújítás sokkal munka- és anyagigényesebb;

– egy kastélyszálló tartozékainak (park, uszodamedence, tenispálya, tekepálya, minigolf) megépítése is jelentős költségtöbblettel jár;

– e magas rekonstrukciós költségek sohasem térülnek meg;

– a vállalatok jelenleg a szállodaépítési és -rekonstrukciós program 15 éves hitel-visszatérítési terhét viselik;

– műemlék épületben levő szálloda vagy egyéb vendéglátóegység üzemeltetéséhez a jelenlegi adminisztrációs mód alkalmatlan, az előírások merevek, a fenntartás költségesebb.

Az elutasítók nagyra tartják a külföldi reklám költségeit is, amely nélkül ilyen új üzlet bevezetését elképzelhetetlennek tartják. Hivatkoztak a kereslet hiányára, az idegenforgalom megváltozott struktúrájára is: ma a közép- és kis keresetű külföldi turistaréteg látogatja Magyarországot.

Ami a fenti kifogásokat illeti, a GB-nek készített előterjesztés részletesen kimunkálta a javasolt funkciót, a helyreállítás költségeit, összehasonlítva hasonló rendeltetésű és férőhelyszámú beruházások költségeivel. A gazdasági eredmény 15 épület viszonylatában: 53% megtakarítás és 47% többletköltség.

A fenntartás és az üzemeltetés költsége függ a helyreállítás, a felszerelés korszerű voltától és az üzemeltetés előírások hajlékonyabb alkalmazásától. Semmi sem indokolja, hogy a járulékos és propagandaköltségek magasabbak legyenek, mint egy új beruházásnál. Végül: a már működő, a turistaforgalom áramkörébe már bekapcsolt létesítmények az ellenérvek élő cáfolatai.

Nem érthető az elzárkózás ma, amikor a kiszélesedett gazdasági lehetőségek új működési formákat hoznak felszínre, számításba jöhet a külföldi társulás, és az üdülősözetkezetek is egymás után alakulnak. Ezeknek az épületeknek az idegenforgalmi célú igénybevételevel egyben évszázados nemzeti kincseket is meg lehetne menteni a pusztulástól. A Honismereti Bizottság Tájékoztató és Műemlékvédelmi Albizottságának nem feladata a kérdés megoldása, de a helyzet reális vizsgálata, nyílt feltárása a birtokunkba jutott adatok alapján, a veszély jelzése, a hatékony intézkedés sürgetése már annál inkább!

Még tovább megyünk és néhány javaslattal kíséreljük meg segíteni az előbbre lépést.

Javaslatok

1. A műemlék épületek részletes felmérése idegenforgalmi, illetve vendéglátóipari szempontok szerint (megközelítés, földrajzi meghatározás, környezet, meglévő infrastruktúra, közösségi helyiségek száma, vendégszobák száma, komfort mértéke, park vagy kert nagysága, sportpálya-létesítésre alkalmas terület stb.) és ennek eljuttatása az érdekeltekhez.

2. Ilyen célú pályázatok meghirdetése. A pályázók érdeklteté tételére speciális preferálás kidolgozása, mivel nem szokványos szállodarekonstrukcióról van szó, hanem pótolhatatlan kulturális érték megvédéséről.

3. Fel kell hívni a Belkereskedelmi Minisztérium figyelmét a pusztuló értékek halaszthatatlan védelmére, a hasznosítás sürgősségére, az érdekeltekkel való közvetlen konzultálásra, nehogy az 1. pont szerinti felmérés papírkosárba jusson.

4. A gyógyüdülésre (kastélyban) és a falusi üdülésre (kúriákban és parasztházakban) való alkalmasság vizsgálata. A gyógyüdülés fogalma tágabban értelmezhető, mint a szanatóriumi komplex orvosi ellátás. (NSZK-beli példára időtöltésül elegendő a kevésbé eszköz- és munkaerőigényes gyógytorna, a kondicionáló torna, gyalogtúra, futás, egészen egyszerű talaj- és szertorna, a fürdőzés és légfürdőzés mellett. Ugyancsak NSZK-beli kastély a „do it yourself” módszerrel hirdet gyógyüdülést, gyógytornát hazai fürdőkórházaink ambuláns ellátásához hasonló kezelésekkel egészítve ki.)

E néhány gondolat közreadásával a nagyon időszerű szemléletváltást szeretnénk meggyorsítani, mert a kibontakozás útját sürgősen meg kell találni.

Gyergyószentmiklós, alszegi „Csengettyű” (Vákár Tibor grafikája)